

L'home del Cafè d'Europa

Fotografia d'Ildefons Cerdà, amb el seu característic bigotí. Obre el catàleg *La política pràctica. Cerdà i la Diputació de Barcelona.*

Ildefons Cerdà sorgeix de l'oblit i del menyspreu en el 150è aniversari de l'aprovació del pla de l'Eixample de Barcelona. La Diputació de Barcelona dedica una exposició a la persona que en fou president durant la Primera República.

Un segle i mig després de l'aprovació del Pla Cerdà, el pla d'urbanització de l'Eixample de Barcelona, el seu creador, Ildefons Cerdà (1815-1876), és encara un desconegut. Ho diu Lluís Permanyer al llibre *L'Eixample. 150 anys d'història*, coeditat per Viena Edicions i l'Ajuntament de Barcelona el novembre passat.

El desconeixement de la seva figura, de la seva vida i de la seva obra, de la seva personalitat, més enllà de l'elaboració del pla urbanístic, és tan gros, és tan greu, especialment a casa nostra —a diferència de Madrid—, que Permanyer creu necessari presentar el personatge com si fos, que ho és, un desconegut, i titula el capítol biogràfic així: "Ildefons Cerdà, un desconegut".

No és només un cas d'oblit, és un cas de manipulació biogràfica. L'oposició al Pla Cerdà, sorgida de diversos sectors —des del gremi dels arquitectes als propietaris— i emmascarada amb una demagògica oposició entre Barcelona i Madrid, va traduir-se en el menyspreu a l'enginyer.

Cerdà, escriu Permanyer, ha patit gairebé un segle i mig d'oblits i deformacions, fins al punt que ningú no sabia qui fou en veritat i que les poques coses que se'n sabien eren falses.

Permanyer explica el cas del boicot al seu llibre *Teoría General de la Urbanización*. El recomanava un professor de l'Escola d'Arquitectura de Madrid, però era difícil de trobar. I és que el llibreter Puig Alonso de la plaça Nova de Barcelona en venia tots els exemplars a l'arquitecte Puig i Cadafalch, que els cremava per evitar que ningú s'encomanés d'aquelles idees que ell considerava aberrants.

La reivindicació professional, constata el periodista, es va començar a fer a Madrid, però gràcies a un català, Fabián Estapé, que va fer possible que a Madrid se subvencionés una magnífica edició de la *Teoría General de la Urbanización*, editada el 1968 per l'Institut d'Estudis Fiscals en tres gruixuts volums, seguida de més textos afins, edició que inclou una biografia feta per Estapé mateix, fruit d'una investigació minuciosa.

La primera pedra de la reconstrucció catalana de la figura d'Ildefons Cerdà s'acaba finalment de col·locar. La Di-

Felicitació dels treballadors del Cafè d'Europa, de Barcelona. Cerdà n'era client habitual. Es trobava a la plaça Reial. Hi va ser durant 25 anys. Escena d'un cafè de l'època, en un dibuix del 1862. Eren espais de tertúlia i discussió, i de divulgació de les idees liberals.

putació de Barcelona ha inaugurat una exposició dedicada al Cerdà polític, ideòleg i enginyer, "La política pràctica. Cerdà i la Diputació de Barcelona". Entre més fets curiosos, el visitant hi descobrirà que Cerdà va ser un home de cafè, de tertúlia de cafè.

President de la Diputació republicana. Ja li tocava de fer-la. Ildefons Cerdà, diputat electe de la corporació des del 1871, en fou nomenat vice-president a la sessió de constitució i accedí a la presidència el maig del 1873. Va deixar de ser-ho el gener del 1874, no pas per voluntat pròpia ni perquè s'hagués acabat la legislatura, sinó en el moment que el nou capità general de Catalunya, Arsenio Martínez Campos, va dissoldre la diputació democràtica i republicana a conseqüència del cop d'estat del general Pavía, acomplert el 3 de gener.

Ser vice-president i finalment president de la Diputació de Barcelona era molt important, aquells dies. Com diu l'historiador Borja de Riquer a l'obra col·lectiva *Història de la Diputació de Barcelona*, aquesta institució va convertir-se, amb l'adveniment de la República, en el principal òrgan de poder català.

Durant els mesos de febrer i març del 1873, va ser molt més escoltada i obeïda que no les autoritats estatals, tant les de caràcter civil com les militars. No solament era consultada constantment pel capità general o el governador civil, sinó que també ordenà de desarmar certes unitats militars poc afectes al nou règim, destituït

ajuntaments i caps militars –com el comandament del castell de Montjuïc–, alhora que rebia informació sobre el curs de la guerra carlina i li demanaven fusells o tropes.

Ildefons Cerdà, en qualitat de president de la Diputació de Barcelona, va haver de responsabilitzar-se d'organitzar, amb la resta d'autoritats civils i militars, la guerra contra els carlins a Catalunya. L'exposició mostra un ban signat pel president Cerdà que informa del nou impost de guerra. Cerdà i el diputat Marià Rosell van representar la corporació barcelonina a la Junta de Salvació i Defensa de Catalunya constituïda el 18 de juliol del 73 a la Llotja.

Precisament, la tendència política del jove Cerdà progressista es va refermar quan s'allistà a la Milícia Nacional. Es ben probable, diu Teresa Navas, comissària de l'exposició, que la visió dels carlins a les portes de Madrid el setembre de 1837 fos el detonant perquè es convertís en milicià granader d'una organització cívico-militar que es proclamava defensora dels valors de ciutadania recollits al text constitucional del 12. Era un exèrcit popular, suport incondicional a la revolució liberal, que s'oposava als voluntaris realistes –que ja havien perseguit la seva família– i més tard força de xoc contra els carlins, identificats dins de la inèrcia absolutista que rebutjava les reformes polítiques i la modernització de l'estat liberal.

L'ideòleg i el tècnic. L'exposició "La política pràctica. Cerdà i la Dipu-

tació de Barcelona" es podrà veure fins el 30 de juny, i, conjuntament amb els escrits que s'apleguen al catàleg, servirà per a posar en relleu dos aspectes del personatge poc coneguts, l'ideòleg i el tècnic, aspectes relacionats entre si. Aquell segle XIX, formar part del selecte cos instruït a l'Escola de Camins de Madrid implicava ser d'idees liberals i progressistes. En els períodes absolutistes, el rei Borbó tancava l'escola perquè eren un bastió liberal.

Amb l'adveniment del règim liberal del 1833, recorda Teresa Navas, els estudis van ser rehabilitats i van assumir la responsabilitat de formar el conjunt de professionals destinats al cos de camins, canals i ports, encarregats de la construcció de les obres públiques. Els enginyers van ser, doncs, un dels motors essencials de la modernització d'Espanya durant el segle XIX. Cerdà, els primers anys d'exercici professional, va ser destinat a diverses províncies espanyoles i durant els anys 40 col·laborà directament amb la Diputació de Barcelona per construir les vies de comunicació.

Esperit d'enginyer. "Fe en el progrés, esperit d'enginyer" és el lema triat per Teresa Navas per parlar del tècnic, en el text que obre el catàleg. "Un republicà moderat i reformista" és el triat per l'historiador Pere Gabriel. Abans, l'exposició ja ha recordat que Cerdà pertany a una família propietària rural benestant de Centelles (Osona), però emprenedora, de mentalitat burgesa i liberal. Situat des d'un bon començament dins el liberalisme pro-

Projecte d'insígnia, de simbologia maçònica, per als diputats de la Diputació republicana, presentat el 1873. Dibuix sobre l'epidèmia de còlera que va patir Barcelona (Lo Xanguet, 1871). Cerdà va pensar, a l'hora de fer el seu pla, en la higiene de la ciutat. Coberta de l'obra *Historia de la Milicia Nacional*. Proclamava "Pàtria" i "Llibertat" i defensava el constitucionalisme contra l'absolutisme. Ildefons Cerdà n'era membre. Capçalera del butlletí de la Diputació revolucionària de Barcelona del 1968. Donà pas, més endavant, a la Diputació republicana que presidí Cerdà els anys 73 i 74.

gressista, aposta per un urbanisme científic i higienista i es mostrà com més va més atent a la preocupació per la reforma social i el món més popular i obrer de les ciutats.

El perfil ideològic i científic de Cerdà queda completa amb els articles "El saintsimonisme: horitzó d'Ildefons Cerdà", de Ramon Grau i Fernández; "Cerdà i la política de progrés", de Joan Fuster Sobrepere; "Cerdà, un tècnic modern: constructor de ciutat i gestor d'infraestructures de comunicacions i serveis urbans", de Francesc Magrinyà; i "Cerdà com a reformista de l'organització territorial", de Francesc Nadal.

Era inevitable, diu Pere Gabriel, que llisqués cap a les amistats i coneixences dins els sectors il·lustrats del Partit Progressista, especialment Ciril Franquet, Pasqual Madoz i Laureà Figuerola.

Més que un polític, més que un compromís militant i de partit, la seva intervenció política va ser producte, primer, d'unes afinitats ideològiques i, després, de la necessitat d'accedir als organismes oficials –Ajuntament, Corts i Diputació– per poder defensar i imposar els seus projectes pensats amb la intenció de modernitzar el país. Així, formà part de la coalició democrata progressista que el dugué a ser diputat a Corts el 1851-1853 i, sens dubte, fou notòria i ben coneguda la seva implicació amb el Bienni Progressista de 1854-1856.

Un home de cafè. Serà també un descobriment per a molts saber que Ildefons Cerdà era, bàsicament, un ho-

me de cafè, com recorda Pere Gabriel. Ho confessa al seu diari, text que va ser divulgat per Fabián Estapé.

L'any 1875 escriu que durant 25 anys seguits, un racó del fons del Cafè d'Europa, cafè-restaurant de la plaça Reial de Barcelona, li va ser "el complement indispensable del hogar domèstic, el club, la logia, el consistorio, la diputación, el congreso, el senado".

Cal llegir que el cafè li va ser el complement indispensable, a més de la llar, del club, de la lògia i de tot allò que ve després? Atès que va formar part del consistori, de la Diputació i del Congrés, es pot deduir que fa la llista de tots els llocs dels quals va formar part. O bé cal llegir que el cafè li va fer de club i de lògia perquè no havia format part de cap?

Envoltat d'amics francmaçons, com Pasqual Madoz o Víctor Balaguer; pare d'una il·lustre francmaçona, Clotilde Cerdà i Bosch (1852-1926), concertista d'arpa coneguda amb el nom d'Esmeralda Cervantes –Esmeralda, perquè així la batejà Víctor Hugo–; i aparentment format en les idees de la Il·lustració i la francmaçoneria, no s'ha documentat si va entrar a cap lògia. Cal tenir en compte que molts francmaçons no han estat identificats perquè a les lògies figuren amb el nom que adopten com a germans.

El Cafè d'Europa era l'antic Cafè Turc situat al número 10, el tercer cafè obert a la plaça Reial, diu Paco Villar (*La ciutat dels cafès*, La Campana). Es va inaugurar el 1858 i dos anys després el seu propietari li va posar el nom de Cafè Restaurant d'Europa i va llogar

un famós cuiner de l'època. Ildefons Cerdà hi menjava sovint.

Molts dels cafès liberals de Barcelona es trobaven a la plaça Reial. Conrad Roure anava al Suís i aquí va ser captat per un germà maçó.

L'enginyer-urbanista i polític progressista no fou home de comitès ni centres o casinos de partit, diu Gabriel, sinó un home obert a la discussió i el compromís amb la seva ciutat i amb el poble. Al seu diari diu que el Cafè d'Europa era el lloc de trobada amb els qui havia de veure o necessitaven veure'l, però, sobretot, l'escola, la càtedra, la universitat, el fòrum, l'ateneu, l'acadèmia, la societat filomàtica, l'econòmica d'amics del país, el gran teatre des del qual "he presenciado los diferentes actos y los distintos cuadros a cual más desgarradores que en el gran drama de la sociedad humana le cabe representar a nuestro desventurado país".

Cerdà escriu això quan es disposa a deixar Barcelona i ha evitat l'amargor que li hauria causat acomiadar-se dels vells i bons amics del Cafè d'Europa. Morí l'any següent, després d'haver arruïnat el patrimoni familiar, mentre es trobava a les termes de Caldas de Besaya, a Santander. Mai no va renunciar als seus principis. S'havia negat a signar l'adhesió a Alfons XII i no va voler acceptar el títol nobiliari que li ofería el Borbó. També va morir amargat de veure que el seu pla no es posava a la pràctica tal com ell l'havia dibuixat. Molts dels defectes que s'atribueixen al pla, com se sap, no es troben al projecte original.

Lluís Bonada